

Met de herziening van het Streekplan Friesland in de pijplijn en de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening voor de deur staat de discussie over de toekomstperspectieven van onze provincie weer volop in de schijnwerpers. Omdat ruimtelijk ordenen ook en vooral om mensen gaat en de bevolkingsomvang, -dynamiek, -samenstelling en -concentratie de basis zijn van alle kartografische toekomstscenario's die de te-kentafels verlaten, duikt KvKontekst eens in het verleden van de Friese bevolkingsgroei.

We nemen in dit eerste deel de laatste 150 jaar onder de loupe, belichten kort de groei van de bevolking, zoals die zich heeft

Mensen belangrijkste export-artikel van Friesland: Het gat van 629.000

voorgedaan, maar bekijken daarnaast beknopt hoe het, gegeven een aantal andere veronderstellingen/ontwikkelingen ook had kunnen gaan. Dehistorische achtergrond ervan kan slechts een houtskoolschets zijn, de strekking enigszins speculatief. Maar de mogelijke gevolgen voor het Friese landschap en zijn bewoners zouden verstrekkend zijn als...! Op deze laatste aspecten gaan we in het volgende nummer van KvKontekst in.

Friesland is een expulsiegebied. Dat wil zeggen dat er per saldo voortdurend meer mensen vertrekken, dan dat er binnen komen. De demografie, ofwel de leer van de

loop der bevolking, vertelt veel over het economisch reilen en zeilen van een gebied. In de westerse wereld, met uitzondering van tijden van politieke crises, perioden van onderdrukking of natuurrampen als misoogsten en epidemieën, hebben migratie en welvaart alles met elkaar te maken. Slechte perspectieven op het terrein van de werkgelegenheid, lage lonen en geringe ontplooiingskansen in het algemeen, maken dat veel mensen hun biezen pakken. Meestal zijn het jongere, al dan niet gehuwde volwassenen, die afhaken. Het betreft hier het demografisch meest actieve deel van de bevolking. Het effect van hun

we hoog gekwalificeerd personeel aan gaan nemen. Jammer genoeg was dat alles niet rendabel, de klant bleef afwachtend en de markt was erg prijsgevoelig. Daar komt bij dat serviceverlening een belangrijke pijler van het succes van ons bedrijf is geweest. We hebben altijd veel aandacht geschonken aan een optimale begeleiding van onze klanten. Maar doordat we de computers al onder de prijs moesten verkopen, kon de advisering in dat geval niet uit. Mede daardoor hebben we besloten om de afdeling automatisering voor het grootste deel af te stoten", aldus Van Wieren. Toch heeft hij de automatisering niet voorgoed afgezworen. „Eerst moeten de fluctuaties op de automatiseringsmarkt uitgekristalliseerd zijn, dan kunnen we er weer opnieuw instappen, we blijven alles alert volgen”.

ongekende mogelijkheden

In het gesprek met Van Wieren komt duidelijk zijn betrokkenheid

met economische en maatschappelijke ontwikkelingen in het algemeen naar voren. Vooral de ontwikkelingen in Friesland hebben zijn bijzondere belangstelling. Hij is zich bewust van het feit dat de voortschrijdende automatisering zijn sporen trekt binnen de werkgelegenheid. „Veel banen met routinematige handelingen zullen worden vervangen door geautomatiseerde produktiemethodes. Dat vraagt in de meeste gevallen hoge investeringen en daardoor een hogere en gelijkmatiger afzet”, aldus Van Wieren.

Toch wijst hij ook op nieuwe mogelijkheden die door de computer worden gecreëerd. „Er doemen ongekende mogelijkheden op. Denk alleen eens aan het ontwerpen van nieuwe industriële producten. Dan biedt Friesland heel veel mogelijkheden als het op zijn tellen past”, vindt hij. „Dan kunnen we blij zijn met de ontwikkelingen op het gebied van het Hoger Onderwijs en de concentraties van de zuivelindustrie en de verzekeringsbranches in onze provincie.

Maar juist dan moeten we ook zorgen voor een goede bereikbaarheid van de steden, voor een goed woon- en werkklimaat en voor een deskundige promotie van Friesland. Dan zijn goede verbindingen heel belangrijk en bovenal moeten ondernemers dan bereid zijn om onze provincie zo goed mogelijk te promoten”.

samen

Vanuit die opvatting werkt Van Wieren mee in ondernemersorganisaties. Hij vindt dat ondernemers zo bewust mogelijk mee moeten bouwen aan een zo gezond mogelijk bedrijfsklimaat. „Ondernemen is bewust risico's nemen, maar dat gaat verder dan alleen de activiteiten van het eigen bedrijf. Je moet meewerken aan een goed bedrijfsklimaat. Samen kun je nu eenmaal meer dan in je eentje”, aldus Van Wieren.

vertrek is dan dubbelop, want de verliesgemeente of -provincie raakt niet alleen de emigranten kwijt, maar ook een flink stuk natuurlijke bevolkingsgroei dat deze groep nog in petto had.

'open deur'

Emigratie is lang niet altijd een eenduidig negatief verschijnsel. De ruim half miljoen Nederlanders, die na de oorlog geëmigreerd zijn, hebben elders goed geboerd en hier ruimte vrijgemaakt op een vooralsnog krappe arbeidsmarkt. Hun vertrek is per saldo nog altijd omvangrijker dan de naderhand bij honderdduizenden binnengekomen buitenlanders. De veel gewraakte 'open deur' politiek, die ons land door het toelaten van zoveel buitenlanders zou hebben gevoerd, wordt vooralsnog niet door de cijfers bevestigd. Onze buurlanden zijn op dit punt sinds jaar en dag dan ook veel ontvankelijker, zo men wil gastvrijer, geweest. Anderzijds, zo erg als het in Ierland na de aardappelziekte van 1845 en de sociale wantoestanden toeging, is het hier nooit geweest. Van de acht miljoen Ieren zijn er destijds zo'n 5 miljoen geëmigreerd of gekrepeerd.

defaitisme

Hoe dan ook, voortdurend rood staan in de bevolkingsboekhouding is geen aanbeveling. Op langere termijn bekeken kan het zelfs rampzalig zijn, omdat meestal de meest actieve, produktieve, vindingrijke en ondernemende lie-

den het voor gezien houden. De wat oudere gesettelden blijven hangen en de doorstroming stopt, waardoor er een economisch klimaat ontstaat dat weinig perspectieven op vernieuwing, verbreding en groei biedt. Het gebied vergrijsst, nieuwe initiatieven worden niet opgepakt en dikwijls weggevoerd met dooddoeners als 'dat wordt hier toch niks' of 'het is nooit wat geweest'. Een welhaast zelfgenoegzaam defaitisme kan het uiteindelijk resultaat zijn.

verviervoudigd

Binnen de Nederlandse bevolkingsboekhouding zijn er de voor-

bijgegangene tweehonderd jaar aanzienlijke verschuivingen opgetreden, zowel qua samenstelling als qua ruimtelijke spreiding.

Gewesten stegen of daalden op de ladder der bevolkingsomvang. Het globaal eindresultaat was dat de minder ontwikkelde landprovincies van weleer economisch en demografisch een veel groter gewicht hebben gekregen (i.c. Gelderland, Overijssel, Noord-Brabant en Limburg), terwijl de beide Hollanden hun primaat hebben behouden, zij het minder sterk dan in de zeventiende en achttiende eeuw. Daarentegen zijn de gewesten die ooit in belangrijkheid direct na Holland kwamen - Zeeland en Friesland - flink wat sporten op de

ladder gedaald. De volgende tabel spreekt wat dat aangaat boekdelen. We hebben er de geïndexeerde bevolkingsgroei van de provincies, alsmede het aandeel van de bevolking van de verschillende provincies in het landelijke totaal in aangegeven.

Bevolkingsgroei van de provincies en het gehele land (1795-1982) in indexcijfers, waarbij de bevolking van 1795 op 100 is gesteld en het aandeel van de provincies in de nationale bevolking in procenten.

	Index 1795-1982	Aandeel 1795	Aandeel 1982
Drente	1068	1,9 %	3,0 %
Utrecht	944	4,7 %	6,4 %
Zuid-Holland	809	18,6 %	21,9 %
Noord-Brabant	801	12,5 %	14,6 %
Limburg	780	6,6 %	7,5 %
Gelderland	771	10,7 %	12,0 %
Overijssel	764	6,5 %	7,2 %
NEDERLAND	687	100,0 %	100,0 %
Noord-Holland	567	19,6 %	16,2 %
Groningen	488	5,5 %	3,9 %
FRIESLAND	367	7,8 %	4,1 %
Zeeland	309	5,5 %	2,5 %

De bevolking van Drente is in de bijna tweehonderdjarige periode die deze tabel omvat meer dan vertienvoudigd. Maar in 1795 woonden er ook nog geen 40.000 mensen tegenover ruim 161.000 in Friesland en ruim 406.000 in Noord-Holland. De Friese bevolking is nauwelijks verviervoudigd, terwijl Zeeland op dit punt echt vergane glorie lijkt.

aderlating

Hebben de Friezen het dan bij de voortplanting af laten weten of was onze provincie zo ongezond, dat er naar verhouding meer mensen stierven? Geen van beide is het geval, immers gedurende de periode 1806-1975 lag de gemiddelde natuurlijke groei per jaar met 1,13% boven het landelijke gemiddelde van 1,09%. Er moet dus een andere oorzaak zijn en die vinden we in de hoge vertrekoverschotten. Vanaf 1815 tot 1987 verlieten er 264.575 (!) mensen meer onze provincie dan dat er inkwamen. Deze enorme aderlating leidde er toe dat het aandeel van de Friese bevolking op het totaal van de Nederlandse bevolking terugviel van 7,8% in 1815 tot slechts 4,1% in 1987! Die terugval was overigens niet gelijkmatig over de periode verdeeld. In eerste instantie groeide de Friese bevolking na Waterloo zelfs sneller dan de nationale bevolking. In 1859 werd zelfs een hoogtepunt bereikt van

8,3% op het totaal van de Nederlandse bevolking. Maar vervolgens ging het mis en niet zo'n beetje ook. Met uitzondering van de jaren 1971-1983 boekte Friesland sedert 1865 steeds meer vertrekkers dan vestigers.

'gat'

Laten we eens aannemen dat vestiging en vertrek elkaar gedurende de afgelopen honderdtwintig jaar steeds in evenwicht hadden gehouden en laten we daarnaast eens uitgaan van eenzelfde procentuele natuurlijke bevolkingsaanwas, als die welke zich daadwerkelijk heeft voorgedaan. Friesland zou dan per 1 januari 1987 1.228.000 inwoners hebben geteld. In werkelijkheid waren het er op de kop af echter 599.007, dus minder dan de helft! Dit 'gat' van 629.000 bestaat uit de eerdergenoemde ruim 264.000 teveel vertrokkenen en de 364.000 borelingen uit deze groep Friezen 'om útens', die nooit in Friesland geboren werden. Tegenover iedere vertrekkers stond gemiddeld 1,4 kind, dat bij een evenwicht tussen immigratie en emigratie hier wél ter wereld zou zijn gekomen.

Na al dit gecijfer hopen wij in het volgende nummer op het hoe en waarom ervan terug te komen en tenslotte een schets te geven van een ander Friesland van 1,2 miljoen, zoals het nooit heeft bestaan.